

Zitierhinweis

Bučko, Peter: Rezension über: Piotr Pranke / Milos Žečević, Medieval Trade in Central Europe, Scandinavia and the Balkans (10th–12th Centuries). A Comparative Study, Leiden / Boston: Brill, 2020, in: Český časopis historický, 2021, 1, S. 155-159, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/48ba741010ab4dcd9cc60eddf59cd1da>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

čtenáře: buď kvůli chybné interpunkci (kap. 28/100: příjemným, hodovníkem nikdy - místo: příjemným hodovníkem, nikdy), nebo pro chybné umístění slova (kap. 93/159: venku Ruodman... odešel – místo: Purchard se venku (tj. zřejmě mimo klášter) doslechl / *Purchardus foris... audiens*). Zaráží také rozdílné jméno muže, o němž oba autoři říkají (oba v kap. 31), že žil mnoho let v izolaci – Ekkehard mu přímo říká ‚inklusus‘ – na Hoře svatého Viktora. Jmenoval se Eusebius, jak uvádí latinský originál u obou autorů. V překladu Ratpertovy části však je uveden jako Eugenius, a jelikož v poznámkách k tomu není žádný komentář (k místu se vztahují poznámky Ekkehard 116 a 117), předpokládám, že je to omyl.

Poznámky, které doplňují překlad, jednak identifikují osoby a místa a určují citáty či narážky, jednak osvětlují význam slov pomocí latinského originálu, případně upozorňují na slovní hříčky. Nechutová pro ně v této publikaci určené širšímu publiku zvolila úspornou a uživatelsky přívětivou formu: poznámky neobsahují nadbytečné údaje, jsou stručné a výstižné, umožňují čtenáři orientovat se dostatečně v osobách i místech a časových údajích, ale nejsou zahlceny odkazy na literaturu a zachovávají si dobrou přehlednost. Stejně jako u jiných svazků této ediční řady se poznámky na konci překladu hůře vyhledávají, protože každá část *Osudů* má pro poznámky své číslování.

V závěru pak se do poznámek k Ekkehardovu textu bohužel vloudila chyba, které si nevšimla konečná redakce: poznámka č. 442 zůstala v textu, ale byla zřejmě v poslední fázi vypuštěna, protože se jí týká též odkaz jako u č. 441. Výklad poznámky č. 442 totiž náleží až následujícímu textu označenému v překladu číslem 443 a stejně tak jsou i nadále o jednu posunuty poznámky až do konce textu.

Tyto drobné vady na kráse nijak neovlivňují kvalitu překladu. Jestliže je obecně hlavní snahou každého překladatele najít rovnováhu mezi věrností originálu a srozumitelností a čtivostí překladu, pak u překladů z latiny, která svým charakterem vybízí spíše k archaizujícímu a až sošnému převodu, je to úkol ještě o něco nesnadnější. O to více je třeba ocenit, že v případě *Osudů* svatohavelského kláštera se Janě Nechutové podařilo díky tvůrčímu přístupu zachytit žánrovou odlišnost i rozdíly ve stylu a jazyce obou autorů a zpřístupnit tak zajímavý text i laickým zájemcům o historii srozumitelným a čtivým způsobem.

Jana Zachová

Piotr PRANKE – Miloš ZEČEVIČ

*Medieval Trade in Central Europe, Scandinavia and the Balkans
(10th – 12th Centuries), A Comparative Study*

(= East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450, Vol. 64)

Boston – Leiden, Brill 2020, 264 s., ISBN 978-90-04-38033-2.

Možno konštatovať, že stredoveký obchod predstavuje oblasť historického výskumu, ktorá nebola až tak podrobne skúmaná. Zvlášť pre stredoeurópske pomery to predstavuje problém, kde výskum naráža na absenciu relevantných prameňov hlavne pre staršie obdobie. Piotr Pranke z Toruńa a Miloš Zečević z Bydgoszci sa podujali na neľahkú úlohu ozrejmiť čitateľovi obchod v strednej Európe, v Škandinávii a na Balkáne v 10. až 12. storočí. Autori

sa rozhodli rozšíriť a prepracovať pôvodnú prácu, vydanú v poľštine 2016, a ponúknuť ju tak širokému obecnstvu. Kniha je rozdelená na štyri kapitoly s bohatým obrazovým materiálom. Prílohu tvorí zoznam mýtnych, colných a obchodných privilégií vydaných v Ríši a na Balkáne.

Balkán v tomto období zažíval zlatý vek, ako to vyslovil balkanista Florin Curta.¹ Takisto možno netreba zdôrazňovať, že existovali vzájomné väzby medzi jednotlivými regiónmi, či už v ekonomickej alebo politickej rovine. Ako autori hovoria, obchod a s ním spojené aspekty boli reflektované i v symbolickej rovine. Autori sa v danej práci chcú sústrediť primárne na spojenia diaľkového obchodu a na podstatu sociálnych a kultúrnych premien reflektovaných v prameňoch. Doraz je kladený i na tzv. *gateway cities* (doslova „vstupná brána“), teda ekonomické centrá ktoré najvýraznejšie participovali na diaľkovom obchode. Autori neopomenuli ani vplyv Svätej rímskej Ríše či Byzantského impéria, ktoré ovplyvňovali vybrané regióny. Takisto je reflektovaná aj diskusia skúmaných aspektov, mimo iného aj na vzťahy symbolicko-náboženských prvkov s tými ekonomickými. Práca chce predovšetkým interdisciplinárne porovnať teoretické koncepty s dochovanými prameňmi a ponúknuť tak komparatívnu perspektívu na danú problematiku.

Prvá kapitola chce byť najmä exkurzom do oblasti teoretických konceptov. Značný priestor je venovaný aj Wallersteinovmu konceptu svetových systémov. Hoci v minulosti bol tento koncept kritizovaný kvôli svojmu eurocentризmu, niektorí historici sa ho pokúsili aplikovať aj na vzdialenú minulosť, z čoho vyplynula idea o vzájomnej prepojenosti starodávnych spoločností. Ako autori podotýkajú, vývoj dávnych svetových systémov spolu s ekonomickým vzostupom viedol až k utvoreniu prvých štátnych foriem.

Pozornosť je venovaná aj teórii ekonomických centier, ktorú v roku 1933 navrhol Walter Christaller. Pranke a Zečević podotýkajú, že však v tejto teórii chýbala diverzifikácia jednotlivých centier ako aj zohľadnenie faktoru ich prepojenosti. Teóriu centrálnych miest rozvinuli Walter Isard a Charles Cooley. Tieto koncepty napokon smerovali až k formovaniu idey vstupných miest (*gateway cities*), nachádzajúcich sa neraz na periférii prípadne v exponovanej polohe. Autori uvádzajú niekoľko príkladov z Poľska. Zároveň jedným dychom dodávajú, že takéto centrá plnili súčasne aj politickú a symbolickú funkciu. Význam takýchto miest bol odzrkadlený aj množstvom ľudí zapojených v obchode. Autori dodávajú, že to platí aj pre vikingské viky, ale taktiež pre dalmátske mestá, kde boli importované byzantské tovary. Autori uvádzajú ďalej viaceré množstvo názorov (Polanyi, Hershkovits etc.) na problematiku ekonomických vzťahov, zároveň hovoria o previazanosti ekonomických a neekonomických faktorov. Táto kapitola je doprevádzaná i početnými grafmi.

Druhá kapitola si všima obchodníkov v skúmanom období. Jej úvod je venovaný predovšetkým latinskej terminológii. Činnosť obchodníkov ako aj trh samotný však boli inštitucionalizované zo strany panovníka. Tu autori uvádzajú zaujímavý postreh Richarda Hodgesa, ktorý tvrdí, že obchodné centrá zároveň s politickou a administratívnou funkciou odrážali aj panovníkovu silu. Niektorí obchodníci neraz participujúci na monopole, spolupracovali s cirkevnými inštitúciami, zatiaľ čo u židovských obchodníkov sa mohli

1 Florin CURTA, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500–1250*, New York 2006, s. 180.

objaviť isté obmedzenia ich činnosti (napr. v Benátkach). Podľa autorov tu bola jasná snaha ustanoviť presný počet trhových centier a kontrolovať i to, aký tovar sa predáva. Najmä v Ríši to viedlo k špecifikácii trhu a zabezpečilo i tak prítok konkrétnych špecifických kategórií tovarov.

Špeciálnou kategóriou obchodníkov boli stánkari, ktorí disponovali rozličnými výsadami. Zaujímavým elementom bola taktiež idea putovného trhu (s. 50), kedy išlo o kupcov, ktorí sa vracali na konkrétne obchodné miesto (*mercatores eundi et redeundi*), čo mohlo viesť k vývoju pravidelne sa opakujúceho trhu. Pozornosť je však venovaná i cirkevným inštitúciám, ktoré boli zapojené do obchodu, prípadne boli recipientmi mýtnych a colných poplatkov.

Autori si tiež všímajú terminológiu v prameňoch, ktorá označovala obchodné miesta (*vicus, portus* apod.) Dodajme, že toto tvrdenie môže byť veľmi podstatné pre uhorské pomery v danom čase.² Medziiným autori citujú i Kosmovu kroniku, kde kronikár spomína prítomnosť kupcov z rozličných končín v Prahe a na Vyšehrade. Tu autori však Vyšehrad uviedli mylne pod maďarským názvom Visegrád (s. 55). Priestor v tejto kapitole je venovaný aj pravidelne sa opakujúcim trhom v priebehu týždňa, vo sviatočné dni či výročným trhom (jarmok), ktorých konanie bolo podmienené výsadami zo strany panovníka.

Tretia kapitola porovnáva obchod v skúmanom období v Škandinávii a na Balkáne. Ekonomický význam výprav pre Škandinávcov bol už skúmaný mnohými historikmi. Pozornosť bola venovaná najmä toku špecifického tovaru či mincí. Nielen početné škandinávské ságy tak dokladajú diaľkový obchod okrem iného aj s Byzanciou. Škandinávci sa však objavujú aj v mnohých arabských prameňoch. Balkán bol v skúmanom období a to najmä v 10. storočí, poznamenaný konfliktom medzi Byzanciou a Bulharskom. Bulharskí panovníci v tomto čase ako politický hegemón Balkánu dokonca ovplyvňovali smerovanie obchodných ciest, tak aby to vyhovovalo ich záujmom.

Z ekonomického hľadiska je podstatné to, že kľúčové obchodné centrá na Balkáne a Jadrane zostávali i v stredoveku prepojené systémom rímskych ciest. Vhodné by bolo spomenúť, že niektoré z týchto ciest, menovite najmä *Via militaris* a *Via egnatia* však slúžili aj pútnikom a križiakom.³ Na jadranskom pobreží kľúčovú pozíciu mali najmä Dubrovnik, Zadar a Split. Môžeme dodať, že tieto centrá v skúmanom období politicky oscilovali medzi Byzanciou a Chorvátskym kniežatstvom neskôr kráľovstvom. Autori na tomto priestore uvádzajú aj príjmy cirkevných inštitúcií v Zadare a v Splite, ktoré odzrkadľujú ich bohatstvo. Kľúčovú rolu pre kláštory a kapituly však hrali nehnuteľnosti. Pre Dalmáciu zásadným artiklom takisto bola soľ.

2 Slovenský medievista Miloš Marek považuje viky za samosprávne okrsky konkrétneho etnika, v Uhorsku sa napríklad vyskytujú v prameňoch *Vicus Latinorum*. Miloš MAREK, *Národnosti Uhorska*, Trnava 2011, s. 310–311. Podobne však Uhri mali tiež svoj „vicus“ v Liège. *Adrian de Veteribusco – Chronicon Leodiense*, in: Albinus Franciscus Gombos (ed.), *Catalogus fontium historiae Hungariae I*, Budapestini MCMXXXVII, s. 17–18.

3 K tomu najmä Elena KOYTICHEVA, *Civitates et castra on Via Militaris and Via Egnatia: Early Crusaders' view*, in: *Revue des études sud-est européennes* 44, 2006, č. 1–4, s. 139–146.

Autori konštatujú, že význam obchodných ciest na Balkáne vzrástol v 11. a 12. storočí, čo je spojené aj s križiackymi výpravami, čo vidieť i na početných depotoch byzantských mincí. Dalmátske mestá si na začiatku 12. storočia chceli zachovať obchodnú integritu a to i keď sa dostali pod uhorskú správu. Podľa autorov, uhorskí králi venovali pozornosť z pochopiteľných príčin obchodným centráam ako boli Zadar, Split, Kotor či Trogir. Tu by bolo len vhodné podotknúť, že Kotor v tomto čase ležal mimo uhorských záujmov. Ku Kotoru autori takisto neuvádzajú žiadny prameň na rozdiel od citovaných privilégií ďalších dalmátskych miest. Pod uhorskú správu sa Kotor prvýkrát dostal zrejme až po roku 1358 a to na základe Zadarského mieru uzavretého medzi Uhorskom a Benátkami, prípadne až po roku 1370.⁴

Pranke a Zečević akcentujú aj význam otrokov ako obchodného artiklu nielen v Dalmácii. Na tomto priestore (resp. aj v celej publikácii) však úplne absentuje zmienka o tzv. *Supetarskom kartulari*, (dalmátsky rukopis z konca 11. storočia), ktorý dokladá dôležitosť otrokov a dokonca uvádza aj ich cenu.⁵ Autori si všímajú štruktúru slovanskej spoločnosti na Balkáne, ale ako sami hovoria, absentujú tú relevantné pramene. V priebehu 11. storočia dochádza k postupnému oslabovaniu byzantského vplyvu na tzv. klientske štáty, ako boli napr. Srbské kniežatstvo Duklja (územie dnešnej Čiernej Hory). Tu zároveň odkazujú na prameň známy ako *Letopis popa Dukljanina*.⁶ Autori ďalej hojne využívajú srbské pramene. Priestor je venovaný aj balkánskemu etnonymu Vlasi, ktoré je doložené v týchto prameňoch a ako autori uvádzajú išlo o pastierske obyvateľstvo románskeho pôvodu.

Nasledujúca kapitola si bližšie všíma špecifické obchodné artikly a to akými spôsobmi bolo s nimi nakladané. Kupci, ktorí hrali primárnu úlohu boli byzantského a benátskeho pôvodu. Obchodné cesty, ako autori uvádzajú okrem iného na prípade Poľska v časoch Boleslava Chrabrého, boli veľmi ľahko ovplyvniteľné inými faktormi, predovšetkým politickými konfliktmi. Ako sa možno dočítať, Boleslav Chrabrý sa neštil politicky zasiahnuť do ekonomickej činnosti svojich konkurentov. Obchodné cesty a prísun alebo i absencia konkrétneho tovaru do danej lokality sa tak mohli stať prakticky i politickými nástrojom (s. 38). Priestor je venovaný aj drahým kovom. Autori považujú predovšetkým striebro za štartovací determinant, ktorý ekonomicky prepojil moslimský svet, postkarolínske oblasti a Byzanciu. Autori v obsahovej tabuľke uvádzajú prevažne arabskými prameňmi doložený prehľad tovarov a to, kde sa nimi obchoduje a akého sú pôvodu. V zozname nájdeme Prahu, Mohuč ale takisto Poľsko, Uhorsko či Rus.

4 John V. A. FINE Jr., *The Late Medieval Balkans. A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest*, Ann Arbor 1994, s. 341, 376.

5 Rukopis predstavuje kópiár listín kláštora svätého Petra v lokalite Selo (dnes Jesenice v Dalmácii), edícia Viktor NOVAK – Petar SKOK (eds.), *Jura sancti Petri de Gornji. Supetarski kartular*, Zagreb 1952.

6 Autori citujú názor srbského historika Tibora Živkovića, ktorý oproti starším názorom (datovanie do poslednej štvrtiny 12. storočia) tvrdí, že toto dielo vzniklo až na prelome 13. a 14. storočia. Historická obec (nielen srbská) zostáva v otázke datovania tejto kroniky nejednotná. Výraznú polemiku v Srbsku vyvolala hlavne Živkovićova štúdia k *Letopisu*, kde sa priklonil k neskoršiemu datovaniu. Aleksandar RADOMAN, *Gesta regum Sclavorum: nova istoriografska mistifikacija*, in: Matica 14, 2013, s. 103–124.

Príloha obsahuje aj „nástroje trhu“, teda najmä mýta či clá. Zoznam taktiež zahŕňa mincové privilégia a trhové práva vydané v Ríši. Pri trhových výsadách je pochopiteľne uvedený aj ich recipient. Tu sa nachádzajú aj obchodné výsady vydané na Balkáne v 12. a 13. storočí, zoznam sa týka výsad vydaných srbskými a bosnianskymi panovníkmi pre Dubrovnik a Split. Podľa nášho názoru v tejto tabuľke chýba privilégium uhorského i chorvátsko-dalmátskeho kráľa Kolomana vydané pre Trogir v roku 1105, ktoré sa tiež (hoci sekundárne) týkalo obchodu.⁷

Publikácia, hoci pomerne útlá, prehľadne načrtáva problematiku stredovekého obchodu nielen vo vybraných regiónoch. Autori uvádzajú aj doterajšie teórie na fungovanie stredovekého obchodu. Celkovo možno konštatovať, že využili naozaj značné množstvo prameňov a literatúry, o čom svedčí rozsiahly poznámkový aparát. Možno sčasti autorom zazlievať, že opomenuli niektoré aspekty (napr. vplyv pútí, križiackych výprav, usádzanie cudzích obchodníkov), ale i napriek niekoľkým chybám ide o vydarenú publikáciu.

Peter Bučko

Marek BRČÁK – Jiří WOLF (eds.)

Pax et Bonum. Kapucíni v Čechách a na Moravě v raném novověku

(Doprovodná publikace ke stejnojmenné výstavě konané
ve dnech 6. 4.–31. 12. 2018 v Loretě Praha.)

Dolní Břežany, Scriptorium 2020, 269 s., ISBN 978-80-7649-004-8.

Je až s podivem, že kapucínům se v naší odborné literatuře v posledních letech nedostalo takové pozornosti, jakou by si tak významný řád zasloužil. Tento nedostatek vynikne zejména ve srovnání s přčetnými studii věnovanými jezuitům, ačkoliv role obou řádů v dějinách raného novověku je plně srovnatelná. Doposud byli čtenáři odkázáni, s výjimkou drobnějších článků, především na již poněkud archaický přehled z pera Vavřince Rabase vydaný roku 1937.¹ Recenzovaná kniha, kde jsou předestřeny jednak základy vnitřního uspořádání řádu, jeho spirituality i vnější působnosti, jednak připomenuty důležité osobnosti, které podstatnou měrou zasáhly do dějin zemí Koruny české i celé střední Evropy, je velmi nadějným příspěvkem k odstranění bílých míst v našich duchovních dějinách. Bohužel tato knížka vyšla až se zpožděním, ačkoliv je deklarována jako publikace k velmi pěkné výstavě, která byla v pražské Loretě uzavřena koncem prosince 2018. Myslím, že zpoždění není dáno liknavostí vydavatelů.

7 Paul STEPHENSON, *Byzantium's Balkan Frontier. A Political Study of the Northern Balkans 900–1204*, Cambridge 2000, s. 201.

1 Vavřinec RABAS, *Řád kapucinský a jeho působení v Čechách v 17. století*, Praha 1937. Současně lze s velkou nadějí očekávat komplexní monografii jednoho z editorů tohoto sborníku; měla by vyjít tiskem (jak doufám) už v roce 2021: Marek BRČÁK, *Působení kapucinského řádu v Čechách a na Moravě (1599–1783)*.